

УДК 347.9

DOI: 10.33663/1563-3349-2022-92-85

К. О. КУЗЬМЕНКО

ЗЛОВЖИВАННЯ ЦИВІЛЬНИМИ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ НАРИС РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Дослідженню етапи становлення вітчизняного цивільного процесуального законодавства з огляду на можливі випадки недобросовісної процесуальної поведінки та зловживання правом.

Перші правові пам'ятки українського народу вже знали проблему правопорушень при розгляді спірної справи та закріплювали своєрідні санкції за прояви недобросовісної поведінки.

Суттєвого прогресу в боротьбі з недобросовісною поведінкою учасників судового процесу, можливими зловживаннями процесуальними правами в радянський період досягнуто не було. Йдеться не лише про відсутність в законі самого поняття «зловживання правом» та його видів. Положення ЦПК про добросовісне використання особами, які беруть участь у справі своїх процесуальних прав, без чіткого визначення меж такої сумлінності, а відповідно, меж активності сторін, не дозволяє з граничною точністю кваліфікувати ту чи іншу поведінку як таку, що суперечить завданням і цілям цивільного судочинства.

Для сучасної України проблема зловживання цивільними процесуальними правами не лише не втратила своєї значущості, а й звучить навіть гостріше, ніж у попередні етапи розвитку судової влади та судочинства. Значне оновлення цивільного процесуального законодавства та розширення диспозитивних та змагальних правомочностей учасників справи актуалізує питання меж активної та правомірної поведінки сторін, відповідальності за порушення порядку здійснення цивільних процесуальних дій, можливих видів зловживань процесуальними правами та заходів протидії їм.

Ключові слова: зловживання процесуальними правами, добросовісність, цивільна процесуальна відповідальність, цивільні процесуальні обов'язки, правомірна поведінка, принцип цивільного судочинства.

Kuzmenko Kristina. Abuse of civil procedural rights: legal historical essay on the development of national legislation

For modern Ukraine, the problem of abuse of civil procedural rights not lost its significance and sounds even more acute than in the previous stages of the development of judicial power and the judiciary. A significant update of the civil procedural legislation and expansion of the dispositive and adversarial powers of the participants in the case actualizes the issue of the limits of active and lawful behavior of the parties, responsibility for violation of the order of civil procedural actions, possible types of abuse of procedural rights and countermeasures against them.

As history shows, the key problem of the construction of the abuse of procedural rights is: how, with the help of which criteria can the legitimate active use of the right be distinguished from its abuse? For civil procedural law and civil justice this problem is particularly relevant, because by its legal nature, civil justice is designed to mediate the conflict of the parties, their competition and opposition to each other. Competition and opposition in civil litigation is the norm, not an abuse. Therefore, the central task of the theory and practice of civil justice is to find an answer to the question of in which cases competition and opposition turn into abuse of rights.

Key words: *abuse of procedural rights, good faith, civil procedural liability, Civil procedural duties, lawful behavior, principle of civil justice.*

Всебічне пізнання проблематики зловживання цивільними процесуальними правами нерозривно пов'язане з багатою історичною спадщиною нашої держави. І справа не лише у необхідності продовження використання історико-правового контексту в дослідженні цивільних процесуальних форм. Розуміння особливостей розвитку судових процедур на тому чи іншому часовому відтинку становлення держави зумовлює можливості виявлення ознак недобросовісної поведінки та конкретних заходів протидії цьому негативному явищу. Крім того, критичний погляд та аналіз минулого, як нам видається, полегшує роботу сучасному законодавцю, застерігаючи від повторення колишніх помилок та необдуманих кроків, сприяє прийняттю вивіrenих законодавчих рішень з урахуванням історичних традицій та досвіду українського народу.

Дослідники у цьому випадку обґрунтовано акцентують увагу на вдосконаленні правових норм, що встановлюють відповідальність за недобросовісні форми поведінки. При цьому відчутні результати боротьби зі зловживаннями правом можуть бути отримані не лише при використанні позитивного досвіду зарубіжних правових

систем, а й з огляду на особливості правової дійсності. Зловживання цивільними процесуальними правами як різновид зловживання правом у цілому не можна розглядати у відриві від історичних умов існування кожної держави. Явище, що аналізується, органічно пов'язане з історією будь-якої країни, що є проявом загального зв'язку юридичних явищ з культурно-історичними, державно-правовими та соціальними інститутами [1].

До дослідження проблеми зловживання правом у цивільному судочинстві в межах власних предметів наукового аналізу зверталися В. В. Комаров, О. О. Кот, В. А. Кройтор, М. П. Курило, Ю. Д. Притика, О. С. Ткачук, А. О. Ткачук, Т. Полянський, О. Я. Рогач, М. М. Ясинок та ін.

Не тільки римське право та законодавство європейських держав у їх ранньому розвитку знало випадки недобросовісної поведінки в судовому процесі, а й вітчизняні правові пам'ятки також містять згадки про випадки, які згодом стали деякими прообразами зловживання правом. Руська Правда, яка не знала класичного поділу на цивільний та кримінальний процеси, ще не містила поняття «зловживання правом». Очевидно, таке становище зумовлювалося передусім особливим характером судочинства, в якому існували довірчі взаємовідносини суду і позивача. Особливості світогляду представника середньовічної епохи були такі, що брехня, а тим більше в суді, була малоімовірною. Це пояснювалося моральними установками та побоюванням, що така брехня може спричинити хвороби та інші негативні наслідки для родичів недобросовісного позивача. До того ж в умовах відкритості та суспільного розголосу, який супроводжував тогочасні судові процедури, приховати брехню було взагалі неможливо. З розвитком та ускладненням суспільних відносин безмежна довіра до особи, яка звернулася за допомогою до суду з метою відновлення порушеного права, замінюється на більш обережну реакцію з боку суду на таке звинувачення. У суді виникає потреба – у зв'язку з ослабленням довіри до позивача – у доказах справедливості його вимог [2].

Найчастіше у статтях Руської Правди ми бачимо згадку про свідчення свідків. При цьому, за словами О. В. Бобровського, Руська Правда не знала поняття неправдивого свідчення і не передбачала відповідальності за надання неправдивих свідчень. Проте ця прогалина компенсувалася тим, що свідчення свідків стали в

обов'язковому порядку підтверджуватися присягою або судовим поєдинком [3]. Як зазначає О. Я. Рогач, своєрідним захистом від зловживань сторін процесу була судова клятва. Так, Руська правда знала два види судових клятв – для позивача та відповідача. Позивач давав перед судом клятву у випадку обґрунтування невеликих позовів (ст. 48 Просторової редакції Руської Правди). Відповідач давав так звану очищувальну клятву (ст. 49, 115 Просторової редакції Руської Правди). Зміст клятви зводився до того, що той, хто її давав на підтвердження того, що він говорить правду, клявся іменем божества. Вважалося, якщо той, хто давав клятву, обманував, він неодмінно буде так чи інакше покараний божеством [4].

Наступний етап у розвитку законодавства про цивільне судочинство і відповідно уявлень про можливу недобросовісну поведінку в судовому процесі, – XIV-XVI ст. Як відомо, це був час перебування частини сучасних українських земель у складі Великого князівства Литовського, правові акти якого вплинули на розвиток майбутніх правових систем усіх слов'янських народів.

Історіографія знає три редакції Статутів Великого князівства Литовського. Перша містила обов'язок сторін особисто постати перед судом і лише після судового розгляду та встановлення винного останній має бути покараний. Як превентивний захід, спрямований на запобігання тривалим судовим розглядам, законодавство того періоду називає обов'язок довести справу до кінця та заборону на звернення до вищих судових інстанцій. Розглянута права пам'ятка вже знала й випадки умисного неподання сторонами всіх доказів і безпідставного пред'явлення позову, за які міг бути штраф на користь як суду, так і відповідача. Особливу увагу Статут Великого князівства Литовського приділив порядку виклику до суду відповідача, де як санкція за повторну його неявку передбачалося приведення до суду силою [5].

У 1566 р. з'являється друга редакція Статутів Великого князівства Литовського, яка кваліфікувала неявку до суду без поважних причин вже як прояв неповаги до суду та спробу затягнути судовий розгляд. Так само пред'явлення безпідставних позовів спричиняло майнову відповідальність позивача. Процесуальним правопорушенням вважалося і введення суду в оману. Для запобігання можливим зловживанням було передбачено заборону на подання доказів після розгляду справи по суті та недопущення

недобросовісної апеляції, а також відшкодування шкоди за недобросовісне повторне витребування предмета спору. Цікаво відзначити, що Статут Великого князівства Литовського 1566 р. згадував випадки зловживання довірою з боку так званих захисників (прокураторів). Допущена ними фальсифікація на користь третьої сторони каралася втратою честі або навіть позбавленням життя [6].

Остання редакція Статуту Великого князівства Литовського побачила світ 1588 р. У певному сенсі можна стверджувати, що цей законодавчий акт продовжив курс попередників на недопущення недобросовісної поведінки у судовому процесі та зловживання процесуальними правами. Так само неявка до суду без поважних причин означала для винної сторони програш справи. За пред'явлення необґрунтованих позовів та фальсифікацію доказів винна сторона отримувала фізичне чи фінансове покарання. Статут Великого князівства Литовського наголосив і на обов'язках належної поведінки всіх учасників судового процесу, аби розгляд будь-якої спірної справи відбувався без непотрібних затримок. Майнова відповідальність наставала також за дії сторони, яка, не визнаючи винесене судове рішення, подавала новий позов із такими самими вимогами та з таких самих підстав. Крім того, норми Статуту Великого князівства Литовського були спрямовані, в тому числі і на запобігання подання необґрунтованих апеляцій [7].

Наступним етапом у розвитку вітчизняного законодавства та правової думки, який має дістати своє відображення у дослідженні проблематики зловживання процесуальними правами, є період Гетьманщини. В XVII-XVIII ст. український народ вів національно-визвольну війну. Постала необхідність кодифікації вітчизняного права. Визначною пам'яткою права є «Права, за якими судиться малоросійський народ» [8].

Незважаючи на те, що права, закріплені у цій пам'ятці, не були введені в дію, вважаємо за доцільне звернутися до його положень у контексті можливих зловживань правом та заходів протидії їм. Так, на думку Я. Падоха, негативні наслідки для сторін наставали у разі неявки їх до суду, причому для позивача це означало втрату права на позов. Щодо відповідача, який не з'явився на виклик до суду, йому повторно призначався день такої явки та надсилався так званий повторний позовний указ. Цікаво відзначити характер

санкції щодо відповідача. Прибувши до суду в строк, встановлений повторно, він мав відшкодувати позивачу понесені ним витрати у зв'язку з перенесенням справи у розмірі 1 гривні за кожен день, що минув від першого до другого виклику до суду. Крім фінансових обтяжень, відповідач зазнав арешту на одну добу, що було обумовлено природою порушення відповідача – неповагою до суду. Звільнення від відповідальності відповідача можливе лише за наявності поважних причин і подання відповідних доказів, а за їх відсутності – власної присяги [9].

Принципових змін у галузі цивільного судочинства протягом наступного століття не було. Це стосується і зловживань процесуальними правами. Лише в результаті відомої судової реформи і створення Статуту цивільного судочинства 1864 р. проблематика, що розглядається, актуалізується в юридичній науці.

На думку Є. В. Васьковського, проти зловживання процесуальними правами було випробувано на практиці чотири заходи: 1) попереднє посвідчення сторонами своєї сумлінності у вигляді складання присяги; 2) покладання судових витрат на винну в недобросовісному веденні справи сторону; 3) стягнення з неї збитків, заподіяних іншій стороні; 4) накладення на неї штрафу, що замінюється, у разі неспроможності, арештом [10].

У радянський період проблема зловживання процесуальними правами набула зовсім іншого розвитку. За словами О. В. Гетманцева, цей період характеризується становленням «радянського», або «соціалістичного», права. У цивільний процес запроваджені слідчі засади, суду відводилася активна роль. Процес був спрощеним [11]. Втім, незважаючи на умови функціонування радянської влади в перші її роки та спроби створення якогось нового та відмінного від попереднього, соціалістичного права, ЦПК УРСР 1924 р. містив згадку про те, що сторони повинні добросовісно користуватися належними їм процесуальними правами.

ЦПК УРСР 1929 р. не змінив форми цивільного судочинства, по суті, змістовно та структурно дублюючи ЦПК 1924 р. [12] Стаття 8 ЦПК УРСР 1929 р. повторювала положення попереднього законодавства про те, що сторони зобов'язані добросовісно користуватися належними їм процесуальними правами. Будь-які зловживання та заяви, які мають за мету затягнути або затемнити процес, негайно припиняються судом [13].

Як бачимо, у перші роки радянської влади та створення соціалістичного правосуддя були спроби вирішення проблеми зловживання процесуальними правами. Зокрема, законом спеціально обумовлював обов'язок суду припиняти можливі зловживання цивільними процесуальними правами, спрямовані на затягування або затемнення судового процесу. Крім того, набуває розвитку категорія недобросовісного пред'явлення позову.

ЦПК УРСР 1963 р. не згадував про недобросовісну поведінку сторін при провадженні справи, зловживання та інші дії, несумісні із завданнями та цілями цивільного судочинства. При цьому в ст. 99 ЦПК УРСР також можна зустріти формулювання щодо обов'язку осіб, які беруть участь у справі, добросовісно користуватися належними їм процесуальними правами. Як зазначав у своєму коментарі до частини другої ст. 99 ЦПК України В. І. Тертишніков, це головний обов'язок осіб, які беруть участь у справі [14].

Щоправда, у ст. 77 ЦПК йшлося про сторону, яка недобросовісно заявила безпідставний позов, або порушила безпідставний спір проти позову, або систематично протидіяла правильному і швидкому розгляду та вирішенню справи. Тобто цивільний процесуальний закон виділяв у цій статті можливі види зловживання процесуальними правами, але не розкривав їх змісту. Як санкція передбачалася сплата на користь іншої сторони винагороди за фактичну втрату робочого часу відповідно до середнього заробітку, але не більше п'яти відсотків від задоволеної частини позовної вимоги. Окрім цього, ст. 172 ЦПК обумовлювала наслідки неявки в судове засідання осіб, які беруть участь у справі. Частина шоста цієї статті передбачала, що у разі неявки в судове засідання без поважних причин осіб, які беруть участь у справі (крім позивача, прокурора, адвоката), відсутність яких спричинила відкладення розгляду справи, суд має право накладати на них, а також посадову особу підприємства, установи або організації, з вини якого не було забезпечено явку представника в судове засідання, штраф у розмірі до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Що стосується адвоката чи прокурора, то, виходячи з положень закону, в разі їх неявки в судове засідання суд повідомляє відповідно вищого прокурора або колегію адвокатів.

Отже, аналіз цивільного процесуального законодавства радянського періоду дає підстави стверджувати, що особливого просу-

вання у боротьбі з недобросовісною поведінкою учасників судового процесу, можливими зловживаннями процесуальними правами досягнуто не було. І справа, мабуть, не лише у відсутності в законі самого поняття «зловживання правом» та його видів. Положення ЦПК про добросовісне використання особами, які беруть участь у справі, своїх процесуальних прав, без чіткого визначення меж такої сумлінності, а відповідно меж активності сторін, не дозволяє з граничною точністю кваліфікувати ту чи іншу поведінку як таку, що суперечить завданням і цілям цивільного судочинства. До того ж сама природа цивільного процесу в період, що розглядається, характеризується пануванням ідеї об'єктивної істини, яку в будь-якому випадку, незважаючи на поведінку сторін, повинен встановити суд і, як наслідок, широкими, активними повноваженнями суду. Це, звичайно, не могло не позначитися на можливостях особистої ініціативи в судовому процесі. Тому висновки вчених-процесуалістів про відносну нерозповсюдженість недобросовісної процесуальної поведінки видаються нам цілком обґрунтованими [15].

Для сучасної України проблема зловживання цивільними процесуальними правами не лише не втратила своєї значущості, а й стала гострішою, ніж у попередні етапи. Значне оновлення цивільного процесуального законодавства та розширення диспозитивних та змагальних правомочностей учасників справи актуалізує питання меж активної та правомірної поведінки сторін, відповідальності за порушення порядку здійснення цивільних процесуальних дій, можливих видів зловживань процесуальними правами та заходів протидії їм. Розуміючи важливість цих проблем, законодавець у Концепції удосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів говорив про необхідні напрями подальшого розвитку правосуддя та називав в їх числі створення справедливої судової процедури. Одночасно потрібно передбачити ефективні механізми для запобігання недобросовісному використанню учасниками судочинства своїх процесуальних прав, а також відповідальність за невиконання процесуальних обов'язків.

ЦПК України у редакції 2017 р. (ст. 44) передбачає, що учасники судового процесу та їхні представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами; зловживання процесуальними

правами не допускається. Залежно від конкретних обставин суд може визнати такі дії зловживанням процесуальними правами.

Ми звернулися у своєму дослідженні лише до таких періодів становлення та розвитку цивільного судочинства, які, на нашу думку, безпосередньо стосуються проблеми зловживань процесуальними правами. Проведений аналіз свідчить, що ранні правові пам'ятки фіксують проблему правопорушень при розгляді спірної справи та закріплюють своєрідні санкції за прояви недобросовісної поведінки. Однак ранні правові акти не виробили єдиного поняття зловживання процесуальними правами та не запропонували системи заходів боротьби з процесуальною несумлінністю. Боротьба із цим негативним явищем велася шляхом заборони чи обмеження найпоширеніших форм зловживання процесуальними правами[16].

Вивчення в історико-правовому контексті проблеми недобросовісної поведінки в цивільному процесі – це один із можливих світоглядних прийомів, що дозволяють дати усебічну та об'єктивну оцінку стану цивільного судочинства з позиції складу зловживань правом і заходів протидії ним. Насправді чим більшу свободу в розпорядженні правом мають учасники процесу, тим актуальнішими стають питання зловживання правом і пошуку оптимальних заходів відповідальності та захисту, що гарантують нормальний процес судочинства. Нині навряд чи можна обійтися без таких заходів, і теоретичні дослідження в цьому плані є особливо затребуваними, оскільки спрямовані на концептуальне осмислення процесуальних засобів боротьби із зловживаннями процесуальними правами і попередження таких правопорушень у майбутньому.

Як показує історія, ключова проблема конструкції зловживання процесуальними правами: як, за допомогою яких критеріїв можна відмежувати правомірне активне використання права від зловживання ним? Для цивільного процесуального права і цивільного судочинства ця проблема особливо актуальна, адже за своєю правовою природою цивільне судочинство покликане опосередковувати конфлікт сторін, їх змагання і протидію одна одній. Змагання і протидія в цивільному судочинстві – це норма, а не зловживання. Тому центральним завданням теорії та практики цивільного судочинства є пошук відповіді на питання про те, в яких випадках змагання і протидія переростають у зловживання правом.

1. Юдин А. В. Институт злоупотребления процессуальными правами в российском гражданском процессе: историко-правовой аспект. *Российский ежегодник гражданского и арбитражного процесса*. 2006. № 5. С. 154.
- С. 154-176. 2. Момотов В. В. Формирование русского средневекового права в IX-XIV вв. Москва: ИКД «Зерцало-М», 2003. С. 355, 356.
3. Бобровский О. В. Уголовный и гражданский процесс по Русской Правде: дис. ... канд. юрид. наук. Тольятти, 2007. С. 62. 4. Рогач О. Я. Зловживання правом: теоретико-правове дослідження. Ужгород: Ліра, 2011. С. 40.
5. Статут Великого княжества Литовского 1529 года / под ред. К. И. Яблонского. Минск: Издательство Академии наук БССР, 1960. С. 133, 134, 136., 166, 167, 172. 6. Статути Великого князівства Литовського. У 3-х т. Т. 2. Статут Великого князівства Литовського 1566 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2003. С. 300, 301, 306, 307, 310, 312, 313, 318, 319. 7. Статути Великого князівства Литовського. У 3-х т. Т. 3. Статут Великого князівства Литовського 1588 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2004. С. 116, 149, 161, 165, 167, 169, 170, 176, 182, 183. 8. Гулик А. Г. Оптимізація цивільного судочинства в Україні. Дрогобич: Коло, 2020. С. 34. 9. Падох Я. Грунтове судочинство на Лівобережній Україні у другій половині XVII-XVIII столітті. Львів: Наукове товариство ім. Тараса Шевченка у Львові; Українознавча бібліотека НТШ. 1994. С. 92, 94. 10. Васьковский Е. В. Учебник гражданского процесса. Изд. 2-е. Москва: Издание Бр. Башмаковых, 1917. С. 174. 429 с.
11. Гетманцев О. В. Формування та розвиток цивільного процесуального законодавства в Україні: питання історичної періодизації. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Сер. Правознавство 2013. Вип. 644. С. 85.
12. Комаров В. В. Цивільне процесуальне законодавство у динаміці розвитку та практиці Верховного Суду України. Харків: Право, 2012. С. 18.
13. Гражданский процессуальный кодекс УССР. Москва: Госюриздат, 1950. С. 5. 14. Тertyshnikov V. I. Гражданский процессуальный кодекс Украины: научно-практический комментарий. Изд. 5-е. Харьков: Консум, 2001. С. 89. 15. Юдин А. В. Институт злоупотребления процессуальными правами в российском гражданском процессе: историко-правовой аспект. *Российский ежегодник гражданского и арбитражного процесса*. 2006. № 5. С. 170, 171. 16. Юдин А. В. Там же. С. 170.

References

1. Yudyn A. V. Ynstytut zloupotreblenya protsessualnyimi pravamy v rossiyskom grazhdanskom protsesse: ystoryko-pravovoi aspekt. *Rosyyskiy ezhegodnyk grazhdanskoho y arbytrazhnoho protsessa*. 2006. № 5. S. 154.
2. Momotov V. V. Formyrovanye russkoho srednevekovoho prava. V IX-XIV vv. M.: YKD «Zertsalo-M», 2003. S. 355, 356. 3. Bobrovskiy O. V. Uholovnyy y grazhdanskiy protsess po Russkoi Pravde: dys. ... kand. yuryd. nauk. Toliatty, 2007. S. 62. 4. Rohach O. Ya. Zlovzhyvannia pravom: teoretyko-pravove doslidzhennia. Uzhhorod: Lira, 2011. S. 40. 5. Statut Velykoho kniazhestva Lytovskoho 1529 hoda. Pod redaktsyei akademyka AN Lytovskoi SSR K. Y. Yablonskysa. Minsk.: Yzdatelstvo Akademyy nauk BSSR, 1960. S. 133,

134, 136., 166, 167, 172. **6.** Statuty Velykoho kniazivstva Lytovskoho. U 3-kh tomakh. Tom 2. Statut Velykoho kniazivstva Lytovskoho 1566 roku / za red. S. Kivalova, P. Muzychenka, A. Pankova. Odesa: Yurydychna literatura, 2003. S. 300, 301, 306, 307, 310, 312, 313, 318, 319. **7.** Statuty Velykoho kniazivstva Lytovskoho. U 3-kh tomakh. Tom 3. Statut Velykoho kniazivstva Lytovskoho 1588 roku / za red. S. Kivalova, P. Muzychenka, A. Pankova. Odesa: Yurydychna literatura, 2004. S. 116, 149, 161, 165, 167, 169, 170, 176, 182, 183. **8.** Hulyk A. H. Optyimizatsiia tsyvilnoho sudochynstva v Ukraini. Drohobych: Kolo, 2020. S. 34. **9.** Padokh Ya. Hruntove sudochynstvo na Livoberezhnii Ukraini u druhii polovyni XVII-XVIII stolitti. Lviv: Naukove tovarystvo im. Tarasa Shevchenka u Lvovi. Ukrainoznavcha biblioteka NTSh. 1994. S. 92, 94. **10.** Vaskovskiy E. V. Uchebnyk hrazhdanskoho protsesssa. Yzdanye vtore, pererabotannoe. Moskva: Yzdanye Br. Bashmakovыkh, 1917. S. 174. **11.** Hetmantsev O. V. Formuvannia ta rozvytok tsyvilnoho protsesualnogo zakonodavstva v Ukraini: pytannia istorychnoi periodyzatsii. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu*. Ser. Pravoznavstvo 2013. Vyp. 644. S. 85. S. 82-87. **12.** Komarov V. V. Tsyvilne protsesualne zakonodavstvo u dynamitsi rozvytku ta praktytsi Verkhovnoho Sudu Ukrainy. Kharkiv: Pravo, 2012. S. 18. **13.** Hrazhdanskyi protsesualnyi kodeks USSR. Moskva: Hosiuryzdat, 1950. S. 5. **14.** Tertishnykov V. Y. Hrazhdanskyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: nauchno-praktycheskyi kommentaryi. Yzdanye piatoe, dopolnennoe y pererabotannoe. Kharkov: Konsum, 2001. S. 89. **15.** Yudyn A. V. Ynystytut zloupotrebleniya protsesualnymu pravamy v rossiyskom hrazhdanskom protsesse: ystoryko-pravovoi aspekt. *Rosyyskyi ezhehodnyk hrazhdanskoho y arbytrazhnoho protsesssa*. 2006. № 5. S. 170, 171. **16.** Tam samo. S. 170.

Kuzmenko Kristina. Abuse of civil procedural rights: legal historical essay on the development of national legislation

The article is devoted to the study of the stages of the formation of national civil procedural legislation in view of possible cases of dishonest procedural behavior and abuse of law.

The author notes that understanding the specifics of the development of judicial procedures at one or another time period of the formation of the state determines the possibility of identifying signs of dishonest behavior and specific measures to counter this negative phenomenon. In addition, a critical view and analysis of the past, it seems to us, facilitates the work of the modern legislator, warning him against the repetition of past mistakes and reckless steps, promotes the adoption of verified legislative decisions taking into account the historical traditions and experience of the Ukrainian people.

The first legal monuments of the Ukrainian people were already aware of the problem of offenses during the consideration of a disputed case and established specific sanctions for manifestations of unscrupulous behavior.

The analysis of the civil procedural legislation of the Soviet period allows us to say that no particular progress was made in the fight against dishonest behavior of the participants in the court process, and possible abuse of

procedural rights. It is not only about the absence of the very concept of «law abuse» and its types in the legislation. The provisions of the Civil Procedure Code on the good faith use of procedural rights by persons participating in the case, without a clear definition of the limits of such good faith, and, accordingly, the limits of the parties' activity, do not allow to qualify with accuracy particular behavior as contradicting the tasks and goals of civil justice.

For modern Ukraine, the problem of abuse of civil procedural rights not lost its significance and sounds even more acute than in the previous stages of the development of judicial power and the judiciary. A significant update of the civil procedural legislation and expansion of the dispositive and adversarial powers of the participants in the case actualizes the issue of the limits of active and lawful behavior of the parties, responsibility for violation of the order of civil procedural actions, possible types of abuse of procedural rights and countermeasures against them.

Studying in the legal historical context the problem of dishonest behavior in civil proceedings is one of the possible worldview techniques that allow to give a comprehensive and objective assessment of the state of civil proceedings from the standpoint of the composition of abuses of law and measures to counter them. In fact, the more freedom the participants in the process have in disposing of the law, the more urgent the issues of abuse of the law and the search for optimal measures of responsibility and protection that guarantee the normal course of justice become. Today, it is hardly possible to avoid such measures, and theoretical studies in this regard are especially in demand, as they are aimed at conceptual understanding of procedural means of combating the abuse of procedural rights and prevention of offenses in the future.

As history shows, the key problem of the construction of the abuse of procedural rights is: how, with the help of which criteria can the legitimate active use of the right be distinguished from its abuse? For civil procedural law and civil justice this problem is particularly relevant, because by its legal nature, civil justice is designed to mediate the conflict of the parties, their competition and opposition to each other. Competition and opposition in civil litigation is the norm, not an abuse. Therefore, the central task of the theory and practice of civil justice is to find an answer to the question of in which cases competition and opposition turn into abuse of rights.

Key words: abuse of procedural rights, good faith, civil procedural liability, Civil procedural duties, lawful behavior, principle of civil justice.